

**Metody stymulowania
rozwoju słownictwa
w języku polskim
u dzieci dwujęzycznych
na emigracji**

Kamila Kuros-Kowalska

Metody stymulowania rozwoju słownictwa w języku polskim u dzieci dwujęzycznych na emigracji

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2020

Recenzja
Małgorzata Ročławska-Daniluk

Patronat

POLSKIE TOWARZYSTWO
LOGOPEDYCZNE
ODDZIAŁ ŚLĄSKI

Spis treści

	Wstęp	7
Rozdział 1. Konteksty metodologiczne badań		11
1.1. Metody diagnozy dzieci dwujęzycznych		11
1.2. Metodologia pedagogiczna		15
1.3. Metodologia logopedyczna		18
1.4. Metodologia językoznawcza		31
Rozdział 2. Wybrane aspekty wielojęzyczności		41
2.1. Wielojęzyczność w psychologii i językoznawstwie		42
2.2. Wielojęzyczność w kulturze		50
2.3. Wielojęzyczność w logopedii		53
2.4. Wielojęzyczność w prawie		61
2.5. Wielojęzyczność w historii		65
Rozdział 3. Nowoczesne technologie. Opis narzędzia badawczego		71
3.1. Nowe technologie w kontekście walorów edukacyjnych		71
3.2. Za i przeciw nowoczesnym technologiom		72
3.3. Nowoczesne technologie szansą dla emigrantów		75
3.4. CALL – czyli o nauce języków wspomaganą komputerem		76
3.5. Cel badań, rodzaje stymulacji, opis narzędzia		78
3.6. Sposób pozyskiwania danych		79
3.7. Multimedialny program wspomagający proces nauki słownictwa.		
Cele wspomaganie rozwijania słownictwa za pomocą platformy internetowej		80
3.8. Program multimedialny – szczegóły, klasyfikacja		81
3.9. Metoda nowoczesna – opis działań		82
3.10. Gry komputerowe		86
3.11. Funkcje multimedialnego programu dydaktycznego		86
3.12. Cechy oprogramowania multimedialnego autorskiego programu		88
3.13. Rola rodziców w korzystaniu z komputerowych programów edukacyjnych		91
3.14. Analiza programu na platformie internetowej i opis gier		91
3.15. Opis ćwiczeń komputerowych na platformie internetowej		95
3.16. Zadania w metodzie tradycyjnej		105
3.17. Materiał badawczy – próba podsumowania		119
Rozdział 4. Rozwój słownictwa u dzieci. Wyniki badań		121
4.1. Problem badawczy		121

4.2. Hipotezy badawcze	122
4.3. Metody badania	123
4.4. Metody analizy danych	125
4.5. Grupa badawcza – dobór próby	126
4.6. Narzędzia analizy statystycznej	126
4.6.1. Test istotności różnic	127
4.6.2. Analiza wariancji	128
4.7. Wyniki badań – w ujęciu statystycznym	129
4.8. Wyniki badań – ujęcie analityczne	139
4.9. Podsumowanie wyników badań	152
Rozdział 5. Perspektywy stosowania autorskich narzędzi	155
Zakończenie	161
Literatura	165
Aneks	181
Streszczenie	205
Summary	207

Wstęp

Zamierzeniem niniejszej pracy było podjęcie obserwacji i uzyskanie wyników, które mogą być wykorzystane w celu wspierania rozwoju dzieci dwujęzycznych na emigracji. Wszystkie pomysły dydaktyczne wprowadzane w życie – w moim odczuciu – warto opierać na sprawdzonych empirycznie podstawach. Dlatego badania opisane w pracy zaczęłam od poznania zasobu leksykalnego (zarówno ilościowego, jak i jakościowego) dzieci na podstawie standaryzowanego testu. Materiał empiryczny był przeze mnie gromadzony przez dwa lata od 2013 r. Cel, jak i sposób opracowania, miały perspektywę lingwistyczną, ponieważ uwzględniały metodologię różnych subdyscyplin językoznawczych, a ponadto innych dyscyplin, jak psychologia rozwojowa czy pedagogika. Dzięki temu został przestudiowany i ustalony poziom rozwoju słownictwa dzieci w wybranych przedziałach wiekowych. Refleksji poddane zostały także metody sprzyjające bogaceniu słownictwa dzieci na emigracji, dla których język polski staje się często drugim językiem. Celem badań nie była sama w sobie ocena stanu słownictwa dzieci lecz zbadanie czy – i w jaki sposób – proponowana metoda stymuluje jego rozwój.

Wstępem do badań było ustalenie poziomu kompetencji językowej dzieci dwujęzycznych na emigracji, a następnie sprawdzenie, o jakiej zmianie można mówić po wprowadzeniu jednej z metod wspierających rozwój słownictwa. Wyniki badań zostały zestawione z odpowiedziami dzieci jednojęzycznych mieszkających w Polsce. Analizie poddano także różnice dotyczące słownictwa dzieci jedno i dwujęzycznych, możliwe problemy dzieci na emigracji i sposoby dostosowywania konkretnych ćwiczeń do potrzeb językowych uczniów.

Spostrzeżenie, że imigrantów należy postrzegać na tle kraju, w którym się znaleźli i z którego pochodzą (ROSIŃSKA-KORDASIEWICZ 2005), z perspektywy niniejszej pracy wydaje się szczególnie istotne. Populacja, którą opisuję w pracy, to w zdecydowanej większości (56 z 61) dzieci obojga rodziców pochodzących z Polski, którzy emigrowali do Anglii po 2004 r., osiedlając się na stałe w Londynie oraz Manchesterze. W tych miastach rodziny znalazły mieszkanie i pracę. Gdy dzieci zaczęły chodzić do szkół angielskich, ich rodzice postanowili, by jednocześnie uczyły się języka polskiego w tak

zwanych szkołach sobotnich. Ponad połowa wszystkich rodziców była w przedziale wiekowym od 26 do 35 lat, pozostali – ponad 35 lat. Wszyscy rodzice mieli wykształcenie średnie bądź wyższe, co pozwala mówić o potencjalnie dobrych podstawach do rozwoju języka polskiego w tych rodzinach. Najczęstszym powodem, dla którego rodzice chcieli, by ich dzieci w lepszym stopniu poznały język polski, było umożliwienie pełnego kontaktu z dziadkami i rodziną w Polsce. Rodzice zwracali także uwagę na szansę podjęcia w przyszłości studiów przez ich dzieci w Polsce lub możliwość powrotu do ojczyzny. Z rozmów z rodzicami uzyskałam informacje o tym, iż wszyscy w domu starali się mówić do dzieci w języku polskim, ale – z uwagi na zapracowanie i brak możliwości spędzania z dzieckiem większej ilości czasu – motywacja najmłodszych do posługiwania się językiem polskim malała. Co więcej, rodzice zwracali uwagę na fakt, że dzieciom w wypowiedziach często zaczyna brakować słów w języku polskim, a takie sytuacje wywoływały zniechęcenie najmłodszych i przełączanie się na język angielski. Teoretycznie pierwszym językiem dzieci był język polski (L1), natomiast język angielski (L2) przyswajały dopiero w momencie, gdy zaczynały edukację w przedszkolu i szkole. Gdy dzieci spędzały coraz więcej czasu w placówkach oświatowych, L1 zaczynał stopniowo ubożeć i zmniejszać swoje znaczenie na rzecz L2, który w przypadku niektórych dzieci zaczynał stawać się L1.

Ogromną przyjemność i satysfakcję sprawiło mi opracowanie innowacyjnego narzędzia, które w proces poszerzania słownictwa dzieci dwujęzycznych „wciągnąć” może ich rodziców. Zbadanie, w jakim stopniu ta metoda okaże się pomocna i czy jest lepsza lub gorsza od innych narzędzi, stanowiło dla mnie zasadnicze pytanie. Jestem przekonana, że wyniki moich badań zachęcą także innych badaczy oraz praktyków do spożytkowania przedstawionych przeze mnie danych w konkretnych działaniach edukacyjnych i dydaktycznych, oraz w opracowaniu nowych narzędzi do nauki języka polskiego poza granicami kraju. Uważam, że rezultaty badań językoznawczych powinny być brane pod uwagę przez wszystkie osoby, które zajmują się przygotowaniem materiałów edukacyjnych dla dzieci dwujęzycznych.

Pragnę zaznaczyć, że w rozdziale opisującym szczegółowo wyniki badań umieściłam odpowiedzi tylko najmłodszej badanej przeze mnie grupy wiekowej. Podjęłam taką decyzję z uwagi na objętość pracy, uznając, że lepszą koncepcją będzie wnikliwe i przejrzyste przeanalizowanie efektów

na przykładzie jednej grupy wiekowej. W publikacji oczywiście dokonałam analizy i podsumowania wyników wszystkich grup, ale nie tak szczegółowo jak w odniesieniu do cztero/pięciolatek. Wyniki dotyczące starszych grup zostały zamieszczone w aneksie pracy. Można je wykorzystać w celu dokonania kolejnych pogłębionych analiz porównawczych, zwłaszcza zestawienia ich z odpowiedziami dzieci dwujęzycznych na terenie innych krajów.

Po krótkim wstępie, znajduje się pierwszy rozdział, przybliżający cztery koncepcje metodologiczne (metody diagnozy dzieci dwujęzycznych, metodologię pedagogiczną, logopedyczną oraz językoznawczą), które stanowiły podstawę przedmiotu badań. W rozdziale drugim przedstawiłam wielojęzyczność w różnych aspektach. Moja praca ma wyraźnie badawczo-analityczny charakter. Część deskryptywna – dotycząca dwujęzyczności, wielojęzyczności oraz wielokulturowości – nie jest kluczowa, stanowi jedynie tło. W rozdziale trzecim scharakteryzowałam nowoczesne technologie oraz opisałam zastosowane narzędzia badawcze. Jedno z nich zostało zapożyczony od profesora Zbigniewa Tarkowskiego (*Test słownika dziecka*), natomiast dwa pozostałe stworzyłam sama (opowiadania i program komputerowy). Test Słownika Dziecka był dla mnie przede wszystkim narzędziem wspomagającym, dzięki któremu mogłam ustalić poziom zasobu leksykalnego, jaki reprezentowały wybrane przeze mnie grupy. Natomiast wiodący okazał się materiał ikoniczny, o którym informacje wraz ze szczegółowym opisem znajdują się w rozdziale trzecim. Rozdział czwarty dotyczy rozwoju słownictwa u dzieci, czyli referuje wyniki badań. W ostatnim rozdziale ukazałam perspektywy stosowania autorskich narzędzi.

Pragnę złożyć serdeczne podziękowania wszystkim, którzy przyczynili się do tego, że mogłam przeprowadzić interesujące mnie od lat badania. Z całego serca dziękuję dyrekcji Polskiej Szkoły Przedmiotów Ojczystych im. Adama Mickiewicza w Londynie, pani mgr Grażynie Szczepaniak oraz zarządowi Polskiej Szkoły Ojczystej w Manchesterze, szczególnie pani mgr Agnieszce Bronowickiej, jak również pani dyrektor Szkoły Podstawowej nr 32 w Sosnowcu, mgr Iwonie Gajdzik. Wspomniane osoby, nie tylko umożliwiły mi przeprowadzenie badań, ale okazały wiele wsparcia i życzliwości. Badania w szkołach były dla mnie szansą do podjęcia inspirujących rozmów z dziećmi, ich nauczycielami oraz rodzicami. Miałam możliwość poznać dokładnie jak funkcjonują placówki poza granicami kraju i powracać do nich, czując ogromną wdzięczność i żywe zainteresowanie

moimi naukowymi poczynaniami. Badania okazały się niezwykle szansą do pogłębienia mojej wiedzy na temat nauczania za granicą, ale także do nawiązania bliskich znajomości, które trwają do dzisiaj.

Podziękowania kieruję także do członków zarządu Toker Sp. z o.o., panów Tomasza Czeszejko-Sochackiego i Mariusza Kuziora, bez których pomocy opracowane przeze mnie multimedialne narzędzie nie pojawiłoby się na platformie internetowej w tak atrakcyjnej formie. Spółka dbała o to, by rodzice bez trudności mogli korzystać z programu i zapewniała stałą możliwość kontaktu. Dziękuję za pomoc również panu programiście Grzegorzowi Zagrobelnemu oraz pani grafik Dominice Marzec.

Największe podziękowania kieruję w stronę pani prof. dr hab. Iwony Loewe, która od samego początku wierzyła w mój projekt i wspierała mnie na każdym etapie badań nad dwujęzycznością, wielojęzycznością i wielokulturowością.

Metody stymulowania rozwoju słownictwa w języku polskim u dzieci dwujęzycznych na emigracji

Streszczenie

Celem mojej pracy było zbadanie skuteczności autorskich metod stymulowania rozwoju słownictwa w języku polskim u dzieci dwujęzycznych na emigracji. Na początku badań wstępnie określono poziom kompetencji językowych w języku polskim dzieci dwujęzycznych w Anglii. Kolejnym etapem badań było ustalenie, do jakiej zmiany doszło po roku od wprowadzenia metod tradycyjnej i nowoczesnej, wspierających rozwój słownictwa. Wyniki badań dzieci dwujęzycznych z Anglii zostały zestawione z wynikami dzieci jednojęzycznych mieszkających w Polsce.

Publikacja składa się z pięciu rozdziałów. Po wstępie, znajduje się rozdział teoretyczny, dotyczący zastosowanych w pracy metodologii. Rozdział drugi jest poświęcony ukazaniu wybranych aspektów wielojęzyczności, które z punktu widzenia pracy uznane zostały za szczególnie istotne, by ukazać pełniejszy obraz poruszanych zagadnień. Rozdział trzeci jest opisem zastosowanych narzędzi badawczych. Jedno z nich jest już stosowane w nauce – Test Słownika Dziecka prof. Zbigniewa Tarkowskiego. Natomiast pozostałe – określane w pracy jako metoda tradycyjna (opowiadania wraz z pytaniami) i metoda nowoczesna (program multimedialny) – zostały stworzone przez autorkę na potrzeby niniejszych badań. W rozdziale czwartym opisano rozwój słownictwa badanych dzieci na podstawie analizy wyników najmłodszej grupy wiekowej, która brała udział w badaniach. Rozdział piąty ukazuje, jakie perspektywy wiążą się z zastosowaniem użytych w badaniach narzędzi.

Badania nad leksyką, której poziom wpływa na sprawność komunikacyjną, przyniosły szereg spostrzeżeń. Obserwacje dotyczyły wyboru konkretnego słownictwa przez dzieci, problemów (na przykład z definiowaniem), mechanizmów językowych zastosowanych w celu poszerzania zasobu słownictwa dzieci dwujęzycznych. Badania pozwoliły poczynić uwagi i spostrzeżenia także w zakresie wyzwań, przed jakimi stają dzieci i rodziny dwujęzyczne w Anglii. Wyniki badań pozwalają docenić szczególnie jedną z metod, o której szerzej w rozdziałach opisujących narzędzia i wyniki badań.

Słowa kluczowe: dwujęzyczność, słownictwo, emigracja, metody rozwoju leksyki, metody nauczania języka polskiego poza granicami kraju

Methods of stimulating Polish vocabulary development in bilingual children living in an English-speaking environment

Summary

The aim of this publication was to study the effectiveness of the original methods of stimulating Polish language vocabulary development in bilingual children living in an English-speaking environment. At the beginning of the research, the initial level of Polish language competence in Polish bilingual children living in England was assessed. The next stage of the study was to establish what change could be seen a year after the traditional and modern methods of stimulating vocabulary development were introduced. The results achieved by the bilingual children from England were compared with those of the monolingual children living in Poland.

The publication consists of five chapters. The introduction is followed by a theoretical chapter dealing with the methodologies employed in the study. The second chapter focuses on the particular aspects of multilingualism which were recognised as essential to present a complete picture of the issues raised in this work. The third chapter provides a description of the research tools used in the study. One of the tools, "A child's vocabulary test" (*Test Słownika Dziecka*) by professor Zbigniew Tarkowski, is already known in the world of science. Two other tools, referred to as a traditional method, which involves short stories accompanied by questions, and a modern method that is a multimedia program, were created by the Author exclusively for this research. The fourth chapter presents the development of the tested children's vocabulary based on the analysis of the results obtained by the children from the youngest age group taking part in the research. The fifth chapter features the prospects associated with the use of the research tools.

The research on lexis, whose level influences communication efficiency, brought a number of observations. They concerned the choice of particular vocabulary made by the children, problems (e.g. relating to defining), linguistic mechanisms applied by the bilingual children to develop their vocabulary. Moreover, the research enabled the Author to make observations with regard to the challenges faced by the bilingual children and bilingual families living in England. The results of the research allow to appreciate especially one of the methods which is broadly discussed in the chapters describing the tools and the results of the research.

Keywords: bilingualism, vocabulary, emigration, methods of developing lexis, methods of teaching Polish abroad

Projekt okładki: **Marek J. Piwko [mjpi]**

Redakcja: **Michał Noszczyk**

Korekta: **Adriana Szaforz**

Łamanie: **Marek Zagniński**

Copyright © 2020 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-226-3892-7

ISBN (wersja elektroniczna) 978-83-226-3872-9

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawnictwo.us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 13,0. Ark wyd. 12,5. PN 3935.
Papier offset. III kl., 90 g. Cena 39,90 zł (w tym VAT)

Druk i oprawa: Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7–9, 71-063 Szczecin